

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА МАШИНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ**

ОГОСА Ірина Вікторівна

УДК 331.552.4

**СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ БЕЗРОБІТНОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ:
СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

спеціальність 232 Соціальне забезпечення

освітньо-професійна програма
«Економіка та організація соціального забезпечення»

АВТОРЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи магістра

Краматорськ - Тернопіль, 2022 р.

Кваліфікаційною роботою магістра є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі економіки підприємства Донбаської державної машинобудівної академії Міністерства освіти і науки України (м. Краматорськ).

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент,
Гітис Тетяна Павлівна,
Донбаська державна машинобудівна академія
Міністерства освіти і науки України
(м. Краматорськ), доцент кафедри економіки
підприємства.

Рецензент:

канд. екон. наук, заступник завідувача кафедрою, доцент **Сімаков Костянтин Іванович,** Донбаська державна машинобудівна академія (м. Краматорськ).

Захист роботи відбудеться 28 грудня 2022 року о 10-00 на засіданні екзаменаційної комісії з атестації у Донбаській державній машинобудівній академії Міністерства освіти і науки України за адресою : 84300, Україна, Донецька область, м. Краматорськ, б-р. Машинобудівників, 39, ауд. 2417 (під час обмежень воєнного стану - дистанційно з використанням платформи Google Meet)

Секретар екзаменаційної комісії з атестації
кандидат технічних наук, доц.

Сергій КАСЬЯНЮК

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Серед ключових проблем, з якими може зустрітися людина протягом свого життя, є безробіття. Це складне макроекономічне явище економічного життя. В умовах ринкової трансформації економіки держави великого значення набуває вдосконалення правового регулювання відносин, пов'язаних саме із соціальним захистом безробітних, форми якого мають відповідати новим соціальним та економічним реаліям. Адже незаперечним залишається той факт, що ріст безробіття в Україні має сталу тенденцію та вимагає удосконалення наявного механізму. Таким чином, це питання є досить актуальним сьогодні і вимагає детальної уваги з боку держави, як головного суб'єкта соціальної політики, та вживання нею заходів щодо нормалізації ситуації у сфері соціально-трудова відносин.

Дослідженню актуальних проблем зайнятості, безробіття та проблем національної системи соціального захисту безробітних в Україні присвячені праці таких науковців, як Д. Богиня, А. Колот, В. Герасимчук, О. Грішнова, Г. Волинський, О. Волкова, Г. Завіновська, Є. Лібанова, С. Мочерний, О. Чурилова, А. Чухно та ін. Водночас, незважаючи на значну кількість досліджень, реалії ринку праці вимагають подальшого опрацювання методичних підходів аналізу проблем безробіття, соціального захисту на випадок безробіття та пошуку механізмів його удосконалення.

Мета і завдання дослідження. *Метою кваліфікаційної роботи магістра* є отримання наукового результату від дослідження особливостей формування механізмів соціального захисту безробітного населення в Україні та перспектив їх розвитку. Досягнення поставленої мети зумовило необхідність постановки та вирішення таких завдань:

- з'ясувати зміст поняття «соціальний захист», «безробіття» та його види;
- визначити основні складові механізму державного регулювання ринку праці;
- проаналізувати динаміку безробітного населення та здійснити аналіз структури чисельності безробітних (за секторами економіки, регіональний розріз, за статтю, віковими групами та місцем проживання);
- проаналізувати діяльність Державної служби зайнятості щодо надання послуг безробітним загалом та безробітним серед ВПО;
- проаналізувати розмір соціальної допомоги по безробіттю в Україні та інших країнах світу;
- запропонувати заходи щодо удосконалення механізмів соціального захисту безробітних в Україні.

Об'єкт дослідження – процеси відображення та формування механізмів соціального захисту у контексті подолання безробіття в Україні.

Предмет дослідження – структурно-змістові особливості і чинники дієвості механізмів соціального захисту у контексті подолання безробіття в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та вирішення завдань дослідження було використано системний та ситуаційний підходи, а

також наступні методи: спостереження, опису, логічного, комплексного та порівняльного аналізу та діагностики, апроксимації, кореляційно-регресійного аналізу.

Інформаційну базу роботи становили наукові дослідження з питань державного регулювання зайнятості населення, законодавство України, наукові публікації вітчизняних і закордонних вчених, статистичні матеріали Державної служби статистики України та Державної служби зайнятості України, ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні існуючих теоретико-методологічних основ соціального забезпечення у контексті підтримці безробітних в Україні.

Основні положення, які відображають новизну дослідження, полягають у такому:

удосконалено:

методичний підхід до оцінювання впливу окремих факторів на рівень працевлаштування безробітного населення, в основу якого покладено формування регресійної моделі, що відображає аналітичну форму взаємозв'язку між чисельністю безробітних, які проходили профнавчання, чисельністю безробітних, які проходили навчання в ЦПТО, кількістю вакансій та чисельністю працевлаштованих Державною службою зайнятості протягом року;

набуло подальшого розвитку:

прийоми визначення наявної та виявлення прогностичної тенденції зміни рівня безробіття;

підходи щодо обґрунтування пріоритетних напрямів удосконалення механізмів державного соціального захисту та соціального забезпечення безробітного населення;

деталізація умов та можливостей імплантування досвіду іноземних країн щодо державної політики у сфері соціального захисту безробітних.

Особистий внесок здобувача. Кваліфікаційна робота магістру є самостійно виконаною працею, в якій наведено авторські положення, висновки і рекомендації щодо обґрунтування системи механізмів соціального захисту безробітних.

Публікації. Основні положення та результати роботи відображено у науковій праці - у науковому виданні ВАК. Загальний обсяг публікацій складає 7 ум. друк. арк., з яких особисто авторові належить 1,8 ум.-друк. арк.

Обсяг і структура роботи. Кваліфікаційна магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 105 сторінок основного тексту. Робота містить 15 таблиць та 18 рисунків, список використаної літератури (42 бібліографічних джерел), 4 додатки

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

В першому розділі **«Теоретичні засади та нормативно-правові аспекти функціонування системи соціального захисту безробітного населення»** розглянуто питання встановлення змісту поняття «соціальний захист», визначено зміст поняття «безробіття» та його види, розглянуто основні принципи загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

Встановлено, що соціальний захист у разі настання безробіття - це система заходів економічного, організаційного та правового характеру, здійснення яких покладається на спеціально уповноважених суб'єктів і які спрямовані на забезпечення й реалізацію прав безробітних на отримання матеріальної підтримки та надання соціальних послуг.

З'ясовано, що право на соціальний захист у разі настання безробіття реалізується шляхом: участі в загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні на випадок безробіття, яке передбачає матеріальне забезпечення на випадок безробіття; надання безоплатних соціальних послуг, зокрема, інформаційно-консультаційних та профорієнтаційних, професійної підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації з урахуванням попиту на ринку праці, сприяння у працевлаштуванні, зокрема, шляхом фінансової підтримки самозайнятості та реалізації підприємницької ініціативи відповідно до законодавства; надання особливих гарантій працівникам, які втратили роботу у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці; надання додаткової гарантії зайнятості окремим категоріям населення, які не здатні на рівних умовах конкурувати на ринку праці.

Визначено, що механізм соціального захисту безробітних передбачає взаємодію інструментів як активної, так і пасивної політики. Інструменти активної політики соціального захисту безробітних спрямовані на активізацію зусиль, підвищення конкурентоспроможності безробітних на ринку праці, а пасивної – на компенсацію втраченого трудового доходу в період незайнятості. Безумовно, вищий рівень як економічної, так і соціальної ефективності мають інструменти активної політики.

В другому розділі **«Аналіз стану соціального захисту та соціального забезпечення безробітних в Україні»** проведено огляд законодавчо-нормативної бази регламентації соціального захисту безробітних громадян, проаналізовано динаміку рівня безробіття в Україні, діяльність Державної служби зайнятості та приватних агентств зайнятості.

Встановлено, що рівень безробіття до 2019 року мав тенденцію до зниження, але коронавірусна криза та воєнні дії змінили цю ситуацію у зворотному напрямку, і у 2022 році показники рівня безробіття вирости у декілька разів.

З'ясовано, що найефективніша діяльність Державної служби зайнятості щодо надання послуг безробітному населенню відбулася у 2019, а протягом наступних років спостерігалася негативна тенденція, як серед загального населення, так і серед внутрішньо переміщених осіб, яких в цьому році стало значно більше.

Визначено, що розмір допомоги по безробіттю не відповідає рівню прожиткового мінімуму, тобто безробітній особі не буде вистачати коштів навіть на задоволення базових потреб. Розмір допомоги по безробіттю є меншим за прожитковий мінімум, що суперечить принципу соціальної справедливості, визначений чинним законодавством, а також унеможливує гідне існування громадянина при настанні безробіття. Отже, у Законі України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» варто додати норму про те, що мінімальний розмір допомоги по безробіттю не може бути меншим ніж мінімальний прожитковий мінімум для однієї працездатної особи.

В третьому розділі «Удосконалення механізмів соціального захисту безробітних в Україні» досліджено сучасний стан державної політики зайнятості та соціального захисту на випадок безробіття в Україні та інших країнах світу. Запропоновано не надавати допомогу по безробіттю у разі звільнення з роботи за власним бажанням, що сприятиме зменшенню кількості претендентів на допомогу та підвищить рівень їх мотивації до працевлаштування; проводити жорстку перевірку у нужденності соціальної виплати по безробіттю, визначаючи реальний матеріальний стан безробітного; надати дотації роботодавцям за працевлаштування безробітного за направленням ДСЗ на додатково створені робочі місця.

Запропоновано методичний підхід до оцінювання впливу різних факторів на кількість працевлаштованих ДСЗ, в основу якого покладено формування регресійної моделі, що відображає аналітичну форму взаємозв'язку між чисельністю безробітних, які проходили профнавчання, чисельністю безробітних, які проходили навчання в ЦПТО, кількістю вакансій та працевлаштованих ДСЗ протягом року (табл. 1).

Таблиця 1 – Вихідні данні для кореляційно-регресивний аналізу

Центр зайнятості	Y (Чисельність працевлаштованих безробітних, осіб)	X ₁ (чисельність безробітних, які проходили профнавчання, осіб)	X ₂ (Чисельність безробітних, які проходили навчання в ЦПТО, осіб)	X ₃ (Кількість вакансій, одиниць)
1	2	3	4	5
Вінницький МЦЗ	15 422	2 008	1 053	19 147
Волинський МЦЗ	7 124	1 871	1 222	15 776
Дніпропетровський МЦЗ	28 168	5 009	2 699	38 249
Донецький МЦЗ	6 118	1 561	630	9 750
Житомирський МЦЗ	10 626	1 650	978	16 149
Закарпатський МЦЗ	5 376	761	135	8 137
Запорізький МЦЗ	6 665	290	2	8 632
Івано-Франківський МЦЗ	9 663	3 517	1 981	14 117
Київський МЦЗ	11 580	1 184	257	18 469
Кіровоградський МЦЗ	8 939	1 836	1 129	13 840
Луганський МЦЗ	1 908	441	392	1 842
Львівський МЦЗ	12 786	2 799	1 366	27 851
Миколаївський МЦЗ	7 127	803	327	8 874
Одеський МЦЗ	10 099	2 889	2 724	20 388
Полтавський МЦЗ	13 791	3 094	2 204	20 610
Рівненський МЦЗ	11 112	3 600	2 923	16 468
Сумський МЦЗ	9 507	1 839	1 823	14 099

1	2	3	4	5
Тернопільський МЦЗ	6 774	1 456	963	10 011
Харківський МЦЗ	10 228	2 498	1 633	17 472
Херсонський МЦЗ	1 843	841	820	2 290
Хмельницький МЦЗ	9 701	2 118	1 390	17 973
Черкаський МЦЗ	12 070	841	255	16 351
Чернівецький МЦЗ	4 809	768	281	8 484
Чернігівський МЦЗ	7 669	1 458	1 108	9 396
м. Київ	7 607	345	1	27 214

В результаті розрахунків було отримано рівняння множинної регресії:

$$Y = 706.7804 + 3.4671X_1 - 2.5278X_2 + 0.3483X_3.$$

Можлива економічна інтерпретація параметрів моделі:

- збільшення X_1 на 1 од. вим. призводить до збільшення Y в середньому на 3.437 од. вим.;

- збільшення X_2 на 1 од. вим. призводить до зменшення Y в середньому на 2.528 од. вим.;

- збільшення X_3 на 1 од. вим. призводить до збільшення Y в середньому на 0.348 од. вим.

По максимальному коефіцієнту $\beta_1=0.793$ робимо висновок, що найбільший вплив на результат Y надає фактор X_1 . Статистична значимість рівняння перевірена з допомогою коефіцієнта детермінації і критерію Фішера. Встановлено, що в досліджуваній ситуації 83.11% загальної варіабельності Y пояснюється зміною факторів X_j .

Застосовано практичну апробацію запропонованої регресійної моделі для визначення чисельності працевлаштованих ДСЗ в Донецькій області, за умови, що факторні признаки X_1 (чисельність безробітних, які проходили профнавчання) та X_2 (Чисельність безробітних, які проходили навчання в ЦПТО) не зміняться, а X_3 (Кількість вакансій) спрогнозували на середину 2023 року за допомогою апроксимації.

$$Y = 706.7804 + 3.4671X_1 - 2.5278X_2 + 0.3483X_3$$

$$Y = 706.7804 + 3.4671 * 1561 - 2.5278 * 630 + 0.3483 * 2613$$

$$Y = 5\,434 \text{ осіб}$$

Встановлено, що факторний признак X_3 (Кількість вакансій) має вплив чисельність працевлаштованих ДСЗ.

ВИСНОВКИ

У цьому дослідженні представлено результат аналізу соціального захисту та забезпечення безробітних в Україні, а також сучасний стан та перспективи розвитку. В процесі виконання кваліфікаційної роботи вдалось наступне:

1. З'ясовано зміст поняття «соціальний захист», «безробіття» та його види.

2. Визначено основні складові механізму державного регулювання ринку праці. Зокрема висвітлено питання отримання офіційного статусу безробітного в Україні та участі безробітних у загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні на випадок безробіття.

3. Проаналізовано динаміку рівня безробіття в Україні. Встановлено, що найвищий рівень безробіття населення (за методологією МОП) спостерігається у молоді віком 15-35 роки, а найнижчий – у осіб віком 50-70 років. Найвищий рівень безробіття по регіонам спостерігається у Луганській (16%) та Донецькій (15,4%) областях, який з кожним роком ставав тільки більше, що говорить про негативну тенденцію для цих регіонів.

4. Проаналізовано діяльність Державної служби зайнятості щодо надання послуг безробітному населенню загалом та серед ВПО. Встановлено, що на даний час в Україні чинний механізм державного сприяння зайнятості та соціального захисту потребує внесення певних коректив. Перш за все націлених на активну політику зайнятості, зокрема надання субсидії випускникам курсів перепідготовки; надання кредитів для створення нових робочих місць на підприємствах і установах різних форм власності, для започаткування власної справи безробітним та ін.

5. Проаналізовано розмір соціальної допомоги по безробіттю в Україні та інших країнах світу. Встановлено, що розмір допомоги по безробіттю є меншим за прожитковий мінімум, що суперечить принципу соціальної справедливості, визначений чинним законодавством, а також унеможливорює гідне існування громадянина при настанні безробіття. З метою покращення існуючого механізму надання допомоги по безробіттю доречно підвищити розмір виплат, але більш ретельно перевіряти нужденність та виплачують допомогу по безробіттю тим безробітним, які не мають інших ресурсів для підтримки себе та родини.

6. Запропоновано методичний підхід до оцінювання впливу попиту роботодавців та професійного навчання на чисельність працевлаштованих, в основу якого покладено формування регресійної моделі, що відображає аналітичну форму взаємозв'язку між чисельністю безробітних, які проходили профнавчання, чисельністю безробітних, які проходили навчання в ЦПТО та кількістю вакансій на чисельність працевлаштованих Державною службою зайнятості протягом року. Встановлено, що зменшення кількості вакансій має негативний вплив на чисельність працевлаштованих ДСЗ.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗДОБУВАЧА:

Гітіс Т. П., Отоса І. В. Дослідження сучасного стану рівня безробіття в Україні та можливих шляхів його зниження. Економічний вісник Донбасу Київ. 2022 р. №2.

АНОТАЦІЯ

Отоса Ірина Вікторівна. Соціальний захист безробітного населення в Україні: стан та перспективи розвитку. - Кваліфікаційна праця на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти - магістра за спеціальністю 232 Соціальне забезпечення. – Донбаська державна машинобудівна академія МОН України, Краматорськ, 2022.

Об'єкт дослідження – процеси відображення та формування механізмів соціального захисту у контексті подолання безробіття в Україні.

Предмет дослідження – структурно-змістові особливості і чинники дієвості механізмів соціального захисту у контексті подолання безробіття в Україні.

В першому розділі визначено зміст поняття «безробіття», «соціальний захист», розглянуто основні види безробіття, аспекти соціального захисту безробітних та загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття в Україні.

В другому розділі розглянуто законодавчо-нормативну базу регламентації соціального захисту безробітних громадян, проаналізовано динаміку рівня безробіття в Україні, а саме: аналіз рівня безробіття за регіонами, за віковими групами, за видами економічної діяльності, за статеву ознакою; діяльність державної служби зайнятості та приватних агентств зайнятості.

В третьому розділі досліджено сучасний стан державної політики зайнятості та соціального захисту на випадок безробіття в Україні та інших країнах світу. Деталізовано умови та можливості імплантування досвіду європейських країн щодо соціального захисту безробітного населення, визначення напрямів її реформування. Запропоновано методичний підхід до оцінювання впливу різних факторів на кількість працевлаштованих ДСЗ, в основу якого покладено формування регресійної моделі, що відображає аналітичну форму взаємозв'язку між чисельністю безробітних, які проходили профнавчання, чисельністю безробітних, які проходили навчання в ЦПТО, кількістю вакансій та працевлаштованих ДСЗ протягом року.

Ключові слова: безробіття, ринок праці, рівень безробіття, соціальний захист, державне регулювання, загальнообов'язкове соціальне страхування, державна соціальна допомога, апроксимація, прогнозування, регресійна модель.

ANNOTATION

Otosa Irina Viktorovna. Social protection of the unemployed population in Ukraine: state and prospects of development. - Qualification work on the rights of a manuscript.

Qualification work for the degree of Higher Education - Master's degree in specialty 232 Social Security. - Donbass State Machine-Building Academy of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Kramatorsk, 2022.

The object of research is the processes of reflection and formation of social protection mechanisms in the context of overcoming unemployment in Ukraine.

The subject of the research is structural and content features and factors of effectiveness of social protection mechanisms in the context of overcoming unemployment in Ukraine.

The first chapter defines the content of the concept of "unemployment", "Social Protection", considers the main types of unemployment, aspects of social protection of the unemployed and mandatory state social insurance in case of unemployment in Ukraine.

In the second chapter, the legislative and regulatory framework for regulating the social protection of unemployed citizens is considered, the dynamics of the unemployment rate in Ukraine is analyzed, namely: analysis of the unemployment rate by region, by age groups, by types of economic activity, by gender; the activities of the state Employment Service and private employment agencies.

The third chapter examines the current state of the state employment and social protection policy in case of unemployment in Ukraine and other countries of the world. The conditions and possibilities of implanting the experience of foreign countries on social protection of the unemployed population are described in detail, as well as determining the directions of its reform. A methodological approach to assessing the impact of various factors on the number of employed NHS is proposed, which is based on the formation of a regression model that reflects the analytical form of the relationship between the number of unemployed people who have been trained, the number of unemployed people who have been trained in the CPTO, the number of vacancies and employed NHS during the year.

Keywords: *unemployment, labor market, unemployment rate, Social Protection, state regulation, mandatory social insurance, state social assistance, approximation, forecasting, regression model.*